

Marek Stokłosa

Formacja w świetle "Kodeksu prawa kanonicznego" (1983)

Symposium 18/1(26), 133-147

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Marek Stokłosa SCJ
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

FORMACJA W ŚWIETLE KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO (1983)

Formacja zakonna w instytutach winna się odbywać zgodnie z wytycznymi Kościoła. W jego dyrektywach zawiera się wielka troska o prawdziwy, ludzki, duchowy, doktrynalny i pastoralny rozwój każdego zakonnika według charyzmatu i misji jego instytutu. Zasadnicze ramy prawne tej formacji zakonnej odnajdujemy w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku. Podjęty w niniejszym opracowaniu temat ma ukazać w sposób ogólny podstawy prawne zasadniczych etapów formacji zakonnej, obejmującej także kandydatów do kapłaństwa.

Postulat

Postulat jest pierwszym etapem formacji zakonnej, który ma na celu przygotowanie kandydata do podjęcia życia w nowicjacie. Zwraca na to uwagę sam prawodawca, który w kan. 597 zaznacza, że do nowicjatu „nikt nie może być dopuszczony bez odpowiedniego przygotowania”. Nowy Kodeks nie określa szczegółowych norm dotyczących postulatu, tak jak czynił to Kodeks z 1917 roku¹. Pozostawia ich stanowienie prawu własnemu instytutów zakonnych w zależności od charyzmatu danego in-

¹ Por. kan. 539-541 KPK z 1917 roku.

stytutu. Niemniej pewne wskazania podaje m.in. Instrukcja *Potissimum Institutionis* Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z 2 lutego 1990 roku² w nr 41-44 (dalej: PI).

W okresie postulatu kandydat do życia zakonnego powinien osiągnąć taki stan dojrzałości ludzkiej i duchowej, który pozwoli mu na właściwe realizowanie wymagań stawianych w nowicjacie. Przełożeni zaś w tym czasie powinni się upewnić, czy kandydat posiada odpowiednie przymioty oraz wystarczającą dojrzałość ludzką i chrześcijańską, które przyzwolą na rozpoczęcie nowicjatu. W ocenie dojrzałości należy uwzględnić m.in. stałość ducha, zdolność podejmowania rozważnych decyzji, właściwy sposób oceniania zdarzeń i ludzi, troskę o rozwój własnych zdolności, szczerść ducha, przestrzeganie sprawiedliwości, dotrzymywanie słowa, grzeczność w postępowaniu, skromność i zdolność panowania nad sobą³. Warto też w okresie poprzedzającym nowicjat zwrócić uwagę na zdolność kandydatów do życia we wspólnocie pod kątem posłuszeństwa przełożonym⁴. W postulacie powinno się umożliwić kandydatom, jeśli zaistnieje taka konieczność, uzupełnienie katechizmowej wiedzy w dziedzinie sakramentów, doktryny i moralności. Sam kandydat zaś ma czas na weryfikację swojego powołania. Ma możliwość przystosowania się duchowo i psychicznie do nowego stylu życia, a w przyszłości do podjęcia obowiązków życia konsekrowanego w konkretnym wybranym przez siebie instytucie. Ponadto należy zweryfikować, czy kandydat jest katolikiem, gdyż do instytutu, jak zaznacza prawodawca KPK/83 w kan. 597, mogą być przyjęci katolicy. Oznacza to, że nie można przyjąć niechrzczonego lub ochrzczonego pozostającego poza wspólnotą i jednością z Kościołem katolickim.

Tak jak to zostało już zaznaczone, wszystkie kwestie związane z organizacją postulatu prawodawca KPK/83 pozostawia do uregulowania w prawie własnym instytutów. Powinno ono określić czas trwania, miejsce odbywania oraz kierunki formacyjne tego bezpośredniego etapu przygotowującego kandydatów do rozpoczęcia nowicjatu. Postulat nie może być realizowany w domu nowicjatu. Taką możliwość wyklucza cytowa-

² AAS 82(1990), s. 470-532.

³ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, 11.

⁴ Por. PI 43.

na już Instrukcja *Potissimum Institutionis*⁵. Poza tym wykluczeniem instytut ma pełną swobodę wyboru miejsca i formy realizacji celów stawianych przed postulatem. Opiekę nad kandydatami powinni sprawować odpowiednio przygotowani formatorzy, wyznaczeni zgodnie z prawem własnym instytutu. Mają oni obowiązek – jak zaznacza cytowany wcześniej dokument – pozostać w stałym kontakcie z mistrzem nowicjatu. W czasie trwania postulatów powinni się upewnić, czy kandydaci do nowicjatu kierują się właściwą intencją, posiadają przymioty wymagane prawem powszechnym i własnym instytutu oraz czy spełniają wszystkie warunki do ważnego rozpoczęcia nowicjatu⁶. Ponadto kandydatom, którzy w przyszłości pragną otrzymać sakrament święceń, aby uniknąć prawnych konsekwencji, należy wyjaśnić nieprawidłowości i przeszkody, o których mowa w kan. 1041 i 1042 KPK/83. Prawo własne powinno także określić kompetentnego przełożonego, który ma prawo podjąć decyzję odesłania kandydata po stwierdzeniu jego nieprzydatności do dalszych etapów formacji. Również sam postulanci zachowuje pełną swobodę odejścia z postulatów.

Nowicjat

Kandydat, po odbyciu okresu postulatów, może być dopuszczony do nowicjatu przez przełożonego wyższego, zgodnie z prawem własnym instytutu⁷. Tenże przełożony przed dopuszczeniem do nowicjatu ma moralny obowiązek upewnić się nie tylko co do odpowiedniego wieku kandydata, ale i co do właściwego zdrowia, odpowiedniego charakteru oraz wystarczających przymiotów dojrzałości, które są konieczne do podjęcia właściwego życia w wybranym instytucie⁸.

⁵ Por. PI 44.

⁶ Por. kan. 643.

⁷ Por. kan. 641. Kompetentny przełożony wyższy może delegować kompetencję dopuszczenia do nowicjatu innym przełożonym, którzy nie należą do kategorii przełożonych wyższych. Por. D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*, Roma 2005, s. 300.

⁸ Por. kan. 642.

Do nowicjatu może być przyjęty kandydat, który ukończył siedemnasty rok życia⁹. W celu weryfikacji wieku kandydat powinien przedstawić przełożonemu aktualne świadectwo chrztu, na którym powinny być podane data i miejsce urodzenia. W razie wątpliwości można zażądać dokumentu z Urzędu Stanu Cywilnego¹⁰.

Kandydat, przystępując do nowicjatu, powinien dostarczyć zaświadczenie medyczne o aktualnym stanie zdrowia. Gdyby się okazało, że kandydat w momencie przyjęcia do nowicjatu cierpi na jakies niedomagania zdrowotne, które mogą utrudnić właściwe wypełnianie obowiązków związanych z profesją zakonną, przełożony w podjęciu właściwej decyzji może skorzystać z opinii biegłych, przy zachowaniu postanowień kan. 220¹¹.

Przełożony wyższy przed podjęciem decyzji o dopuszczeniu kandydata do nowicjatu powinien otrzymać opinię, w której odpowiedzialni za formację w postulacie nie tylko nakreślą sylwetkę przyszłego nowicjusza, ale i ustosunkują się do jego charakteru oraz posiadanych przez niego przymiotów dojrzałości czy ich braku¹². Opinia ta winna być przedłożona mistrzowi nowicjatu po dopuszczeniu kandydata do nowicjatu.

Prawodawca KPK/83 nie tylko wymaga od kandydatów do nowicjatu wystarczających przymiotów dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej, ale także wskazuje w kan. 643 na konkretne przeszkody, które uniemożliwiają ważne przyjęcie do nowicjatu. Do nowicjatu – jako to zostało już wspomniane – nie może być przyjęty ten, kto nie ukończył siedemnastego roku życia. Nie może być przyjęty także ten kandydat, który jest

⁹ Por. kan. 643 §1, 1. Prawo własne może podwyższyć minimalny wiek przyjęcia do nowicjatu, a także ustanowić jego górną granicę. Por. D. ANDRÉS, *Le forme...*, dz. cyt., s. 303.

¹⁰ Inne dokumenty, takie jak dowód osobisty czy paszport, nie mogą być uznane jako wiarygodne dokumenty w celu stwierdzenia wieku kandydata z racji ich łatwej falsyfikacji. Por. D. ANDRÉS, *Le forme...*, dz. cyt., s. 303.

¹¹ Odwołanie się przez przełożonego do opinii biegłych nie powinno mieć zastosowania do wszystkich kandydatów, gdyż należy wyjść z założenia, że większość to ludzie generalnie zdrowi. Stąd też wyraźna dyspozycja prawodawcy w kan. 642, mówiąca o możliwości skorzystania z opinii biegłych „w razie potrzeby”. Por. V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa*, Bologna 1992, s. 276.

¹² Por. V. DE PAOLIS, *La vita consacrata...*, dz. cyt., s. 277.

aktualnie związany węzłem małżeńskim¹³ lub węzłem profesji zakonnej, czy to czasowej, czy wieczystej, z jakimś instytutem życia konsekrowanego bądź należy do jakiegoś stowarzyszenia życia apostolskiego¹⁴. Nie może być ważnie przyjęty ten, kto wstępując do instytutu, został pozbawiony należytej wolności na skutek przymusu lub ciężkiej bojaźni lub też został przyjęty przez przełożonego, który w momencie dopuszczenia kandydata do nowicjatu działał pod wpływem przymusu lub ciężkiej bojaźni. Z ostatniej przeszkody ustanowionej prawem powszechnym wynika, że nie może być ważnie przyjęty ten, kto zataił fakt uprzedniej, już nieistniejącej przynależności do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostolskiego¹⁵. Ponadto prawodawca umożliwia każdemu z instytutów ustanowienie w prawie własnym innych przeszkód unieważniających przyjęcie do nowicjatu oraz określenie innych warunków przyjmowania kandydatów.

Prawodawca KPK/83, oprócz wskazania przeszkód unieważniających przyjęcie do nowicjatu, nie zezwala w kan. 644 przełożonemu na przyjmowanie do nowicjatu duchownych diecezjalnych bez uprzedniego porozumienia się z ich własnym ordynariuszem oraz osób obciążonych długiem, którego nie są w stanie spłacić. Porozumienie się z ordy-

¹³ Nie stanowią przeszkody różne formy zaręczyn. Węzeł małżeński musi być ważnie zawarty kanonicznie, nawet jeśli pozostanie tylko *rato*. Stąd nie stanowi przeszkody zawarcie związku w formie cywilnej. Niemniej w tym ostatnim przypadku należy podchodzić w dopuszczeniu do nowicjatu z wielką roztropnością. Por. V. DE PAOLIS, *La vita consacrata...*, dz. cyt., s. 278.

Przeszkoda węzła małżeńskiego ustaje na skutek śmierci współmałżonka, orzeczenia nieważności zawartego małżeństwa bądź w przypadku uzyskania papieskiej dyspensy od małżeństwa ważnie zawartego, a niedopełnionego. Por. V. DE PAOLIS, *La vita consacrata...*, dz. cyt., s. 278; A. CALABRESE, *Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*, Città del Vaticano 1997, s. 176.

¹⁴ W tym przypadku chodzi o aktualną przynależność, czy to na mocy ślubów czasowych, czy wieczystych. Przeszkoda ta ustaje po rozwiązaniu węzła profesji. Nie stanowi przeszkody w przyjęciu do nowicjatu fakt aktualnej bądź uprzedniej przynależności do stanu dziewicy (kan. 603) lub stanu pustelniczego (kan. 604). Por. D. ANDRÉS, *Le forme...*, dz. cyt., s. 313.

¹⁵ Zatajenie ewentualnego pobytu w nowicjacie innego instytutu czy też w seminarium diecezjalnym nie konstituuje w tym przypadku przeszkody przyjęcia do nowicjatu.

nariuszem nie ma na celu uzyskania od niego zgody na przejście diakona lub prezbitera do instytutu życia konsekrowanego, ale jego celem jest przede wszystkim uzyskanie informacji o kandydacie oraz określenie właściwego terminu przyjęcia do nowicjatu, z uwzględnieniem zaangażowania apostolskiego osoby duchownej w Kościele lokalnym¹⁶. Natomiast zakaz przyjmowania osoby obciążonej długami ma na celu uniknięcie wszelkich trudności w formacji tejże osoby oraz poniesienia ewentualnych szkód przez sam instytut.

Przed dopuszczeniem do nowicjatu kandydat oprócz własnej prośby o przyjęcie do nowicjatu powinien przedłożyć przełożonemu wyższemu świadectwo chrztu, bierzmowania oraz zaświadczenie o stanie wolnym¹⁷. W przypadku przyjęcia kandydatów należących do stanu duchownego oraz tych, którzy w przeszłości byli już przyjęci do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego czy do stowarzyszenia życia apostolskiego bądź do seminarium duchownego, konieczne jest zaświadczenie odpowiednio ordynariusza miejsca, wyższego przełożonego instytutu lub stowarzyszenia bądź rektora seminarium¹⁸. Ponadto prawo własne poszczególnych instytutów może żądać przedstawienia innych dokumentów¹⁹, a także sam przełożony może się domagać innych informacji dotyczących kandydata do nowicjatu²⁰.

Formacja nowicjuszy odbywa się w domu instytutu, który został prawnie do tego przeznaczony²¹. Erekcji, przeniesienia lub zniesienia domu nowicjatu dokonuje pisemnym dekretem najwyższy przełożony za zgodą rady²². Prawodawca przewiduje co do miejsca odbywania nowi-

¹⁶ Por. V. DE PAOLIS, *La vita consacrata ...*, dz. cyt., s. 281. Podczas trwania nowicjatu, jak i w okresie profesji czasowej, duchowny kontynuuje swoją inkardynację do Kościoła partykularnego, która ustaje z chwilą złożenia w instytucie wieczystej profesji. O fakcie jej złożenia należy powiadomić ordynariusza inkardynacji. Por. D. ANDRÉS, *Le forme...*, dz. cyt., s. 319.

¹⁷ Por. 645 §1.

¹⁸ Por. 645 §2.

¹⁹ Por. 645 §3.

²⁰ Por. 645 §4.

²¹ Por. kan. 647 §2.

²² Por. kan. 647 §1.

ciatu dwa wyjątki. Przełożony najwyższy może zezwolić za zgodą swojej rady, aby w uzasadnionych przypadkach kandydat mógł odbyć ważnie nowicjat w innym domu instytutu pod kierunkiem doświadczonego zakonnika, który spełnia funkcję mistrza nowicjatu²³. Drugi wyjątek umożliwia całej grupie nowicjuszy przebywanie przez pewne okresy, za zgodą wyższego przełożonego, w innym domu instytutu przez niego wyznaczonym²⁴. Motywy tej decyzji mogą być różne, a mianowicie: uczestnictwo w jakimś specjalistycznym kursie czy rekolekcjach, wypoczynek, czy też uwarunkowania klimatyczne²⁵. Trzeba zaznaczyć, że prawodawca nie dopuszcza możliwości przebywania grupy nowicjuszy pod przewodnictwem mistrza nowicjatu w domu innego instytutu z jakiegokolwiek powodu. Ewentualne takie przebywanie należałoby uznać za nieobecność w domu nowicjatu²⁶.

Aby nowicjat odbywany w domu nowicjatu był ważny, musi trwać dwanaście miesięcy²⁷. Prawo własne może przedłużyć ten okres, jednak czas nowicjatu nie może przekroczyć dwóch lat²⁸. Ponadto konstytucje instytutu mogą przewidzieć możliwość odbywania przez nowicjuszy praktyki apostołskiej poza wspólnotą nowicjatu, jednakże okres ten nie może być zaliczony jako czas odbywania nowicjatu²⁹. Nieobecność nowicjusza poza domem nowicjatu przekraczająca piętnaście dni powinna być uzupełniona. Natomiast przekraczająca ponad trzy miesiące z jakiegokolwiek powodu, czy to ciągła, czy przerywana, czyni jego nowicjat nieważnym³⁰. Nieobecność poniżej piętnastu dni nie musi być uzupełniana,

²³ Por. kan. 647 §2. Wyjątek ten może być zastosowany m.in. do kandydata, który jest osobą duchowną czy też jest znacząco starszy od średniego wieku pozostałych nowicjuszy. Por. D. ANDRÉS, *Le forme...*, dz. cyt., s. 341; A. CALABRESE, *Istituti di vita...*, dz. cyt., s. 185.

²⁴ Por. kan. 647 §3.

²⁵ Por. Por. D. ANDRÉS, *Le forme...*, dz. cyt., s. 341; J. BEYER, *Risposte a quesiti e dubbi sul nuovo diritto degli istituti di vita consacrata*, „Vita Consacrata” 21 (1985), s. 755.

²⁶ Por. CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETÀ DI VITA APOSTOLICA, *Istruzione Attenta alle condizioni sulla collaborazione inter-istituti per la formazione* (08.12.1998), „Enchiridion Vaticanum” 17 (1998), s. 1353-1354.

²⁷ Por. kan. 648 §1.

²⁸ Por. kan. 648 §3.

²⁹ Por. kan. 648 §2.

³⁰ Por. kan. 648 §1.

gdyż prawodawca przewiduje możliwość antycypowania pierwszej profesji zakonnej do piętnastu dni, co oznacza, że czas nowicjatu może zostać tym samym skrócony³¹.

Prawodawca w kan. 650 §2 zastrzega mistrzowi nowicjatu kierowanie formacją nowicjuszy. Ma ona przebiegać pod zwierzchnictwem przełożonego wyższego, zgodnie z programem określonym prawem własnym. Oznacza to, że mistrz nowicjatu powinien być w stałym kontakcie z przełożonym wyższym i przedkładać mu relacje z funkcjonowania nowicjatu. Mistrzem nowicjatu może zostać jedynie członek instytutu o ślubach wieczystych, mianowany zgodnie z prawem własnym³². W czasie pełnienia funkcji nie powinien być on obciążany innymi obowiązkami³³. Mistrza nowicjatu mogą wspomagać inni pomocnicy wyznaczeni zgodnie z prawem własnym instytutu³⁴.

Nowicjusz w odpowiednim terminie pod koniec nowicjatu powinien skierować prośbę do kompetentnego przełożonego o dopuszczenie do pierwszej profesji zakonnej. Przełożony zaś, po wysłuchaniu głosu swojej rady, może go dopuścić do złożenia tejże profesji³⁵ albo też przedłużyć do sześciu miesięcy okres nowicjatu w razie wystąpienia wątpliwości co do zdatności nowicjusza do życia zakonnego³⁶. Natomiast powinien wydalic nowicjusza, jeśli uzna go za niezdatnego do życia zakonnego. Nowicjusz zaś może w każdej chwili sam dobrowolnie opuścić nowicjat.

Profesja czasowa

Przez profesję zakonną nowicjusz zobowiązuje się publicznym ślubem do zachowania trzech rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. Ponadto zostaje konsekrowany Bogu przez posługę

³¹ A. GUTIÉRREZ, *Consultationes practicae. De duratione Novitiatus*, „Commentarium pro Religiosis et Missionariis” 67 (1986), s. 151-154.

³² Por. kan. 651 §1.

³³ Por. kan. 651 §3.

³⁴ Por. kan. 651 §2.

³⁵ Por. kan. 656, 3°.

³⁶ Por. kan. 653 §2.

Kościoła i włączony do instytutu życia konsekrowanego, przez co nabywa praw i zaciąga obowiązki określone w prawie³⁷.

Do ważności profesji czasowej prawodawca wymaga, aby składający ją ukończył przynajmniej osiemnasty rok życia; nowicjat został ważnie odbyty; dopuszczenia dokonał w sposób wolny kompetentny przełożony po wysłuchaniu głosu swojej rady, zgodnie z prawem; była ona wyraźna i złożona bez przymusu, ciężkiej bojaźni lub podstępny; została przyjęta przez właściwego przełożonego osobiście lub przez kogoś prawnie wyznaczonego³⁸. Kompetentny przełożony przed przystąpieniem do dopuszczenia powinien otrzymać od mistrza nowicjatu pisemną relację na temat poszczególnych nowicjuszy, sporządzoną zgodnie z wytycznymi prawa własnego. Ponadto powinien otrzymać od przyszłego zakonnika informację dotyczącą powierzenia administracji dobrami dziedzicznymi wybranym przez siebie osobom, wraz z dyspozycjami ich używania i korzystania z dochodów³⁹.

Złożenie profesji odbywa się zgodnie z prawem własnym instytutu i zachowaniem odpowiedniego obrzędu. Polega ono na wypowiedzeniu przepisanej formuły, w której wymienia się: imię składającego profesję, urząd (czasem również imię i nazwisko) przełożonego przyjmującego profesję, trzy śluby zakonne, dokładnie określa się czas, na jaki jest składana, oraz dodaje się inne szczegóły określone prawem własnym instytutu.

Profesja czasowa, która ma przygotować zakonnika do złożenia profesji wieczystej, nie powinna być składana na okres przewidziany w prawie własnym. Czas jej trwania nie może być krótszy niż trzy lata i nie dłuższy niż sześć lat⁴⁰. Prawodawca przewiduje ponowienie profesji zakonnej po upływie czasu, na jaki została ona złożona. Jej ponowienie może nastąpić na wyraźną prośbę zainteresowanego oraz na skutek uznania jego zdadności do kontynuowania formacji zakonnej przez kompetent-

³⁷ Por. kan. 654.

³⁸ Por. kan. 656.

³⁹ Por. kan. 668 §1.

⁴⁰ Por. kan. 655.

nego przełożonego⁴¹. W uzasadnionych wątpliwościach co do zdatności profesora tenże przełożony może podjąć decyzję o przedłużeniu okresu profesji czasowej, biorąc jednak pod uwagę to, że całkowity okres związania zakonnika ślubami czasowymi nie może przekroczyć dziewięćdziesięciu lat⁴².

Formacja początkowa

Po złożeniu profesji czasowej rozpoczyna się okres formacji początkowej, która powinna mieć miejsce w domach lub wspólnotach do tego przeznaczonych. Program i czas trwania tej formacji powinny być określone przez prawo własne w zależności od charyzmatu i misji danego instytutu⁴³.

W tej formacji należy uwzględnić tych zakonników, którzy przygotowują do sakramentu święceń⁴⁴. Cel i środki tej formacji wyznaczają m.in. Dekret II Soboru Watykańskiego o formacji kapłańskiej *Optatam totius* i adhortacja apostolska Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* z 25 marca 1992 roku. Sprawy związane z przygotowaniem do sakramentu święceń są regulowane przepisami kan. 242-256 KPK/83. Ponadto formacja intelektualna powinna przebiegać według wytycznych *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 1985 roku. Program studiów, obejmujący 12 semestrów (studium filozofii obejmuje cztery pierwsze semestry; pozostałe są poświęcone na studium teologii), winien być dostosowany w Polsce do *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z 1999 roku oraz do wymogów wynikających z naukowej współpracy z odpowiednim Wydziałem Teologicznym w ramach afiliacji naukowej. Formacja kandydatów do kapłaństwa jest wielostronna i bardzo intensywna, ma charakter zarówno indywidualny, jak i wspólnotowy. Obejmuje wymiar ludzki, duchowy, intelektualny oraz duszpasterski. Dokonuje się ona pod kierownictwem formatorów i rektora seminarium, którzy są wyznaczeni zgodnie z prawem własnym instytutu. Jej uwieńczeniem jest uzyskanie przez

⁴¹ Por. kan. 657 §1.

⁴² Por. kan. 657 §3.

⁴³ Por. kan. 659 §1-2.

⁴⁴ Por. kan. 659 §3.

kandydatów odpowiednich tytułów, zarówno kościelnych, jak i świeckich⁴⁵, oraz przyjęcie święceń diakonatu i prezbiteratu.

Profesja wieczysta

Uwieńczeniem formacji początkowej jest złożenie profesji wieczystej, która skutkuje definitywną inkorporacją zakonnika do instytutu. Do ważności profesji wieczystej prawodawca KPK/83 wymaga – oprócz warunków wymaganych do ważności profesji czasowej, o których mowa w kan. 656 nn. 3, 4, 5 – spełnienia kolejnych dwóch warunków: ukończenie przynajmniej dwudziestego pierwszego roku życia oraz przynajmniej trzech lat profesji czasowej⁴⁶. Prawo własne instytutu może dołączyć inne warunki. Trzeba zaznaczyć, że prawodawca określił minimum uprzedniej profesji czasowej, tj. trzy lata, z zachowaniem kan. 657, §3, który umożliwia ze słusznej przyczyny antycypację profesji wieczystej w granicach trzech miesięcy. Tak jak to już zostało wcześniej zaznaczone, okres profesji czasowej może zostać wydłużony najwyżej do dziewięciu lat. Dopuszczenie do profesji wieczystej następuje, zgodnie z prawem własnym instytutu, na wyraźną prośbę zakonnika o ślubach czasowych. Ponadto zgodnie z kan. 668 §1, zakonnik jest zobowiązany przed profesją wieczystą sporządzić testament, który powinien być ważny także wobec prawa cywilnego. O fakcie złożenia profesji wieczystej kompetentni przełożeni powinni poinformować parafię chrztu profesusa, aby odnotować tu akt w księdze chrztów⁴⁷.

Święcenia diakonatu i prezbiteratu

Uwieńczeniem formacji zakonników przygotowujących się do przyjęcia sakramentu święceń jest sam fakt przyjęcia przez nich najpierw święceń diakonatu, a następnie prezbiteratu. Zanim jednak to nastąpi,

⁴⁵ Por. kan. 660 §1.

⁴⁶ Por. kan. 658 §1-2.

⁴⁷ Por. kan. 535 §2.

zarówno kandydat, jak i przełożony wyższy dopuszczający do święceń muszą spełnić ściśle określone warunki, które są podane w kan. 1008-1054. W trakcie formacji kandydat jest zobowiązany przyjąć i przez odpowiedni czas praktykować posługi lektora i akolity⁴⁸. W odpowiednim czasie powinien się zwrócić do własnego przełożonego wyższego z piśmną prośbą o dopuszczenie najpierw do przyjęcia święceń diakonatu, a następnie po upływie stosownego czasu do prezbiteratu. W piśmie tym powinien wyraźnie oświadczyć, że święcenia przyjmuje z własnej woli i dobrowolnie oraz że decyduje się poświęcić na zawsze posługiwaniu kościelnemu przez podjęcie obowiązków i zadań wynikających z przyjętych święceń, a w szczególności zobowiązuje się do zachowania celibatu⁴⁹. Przełożeni powinni dopuszczać do święceń tych, którzy posiadają wymagane przymioty, a więc tych, którzy cieszą się „nieskazaną wiarą, kierują się prawidłową intencją, posiadają wymaganą wiedzę, cieszą się dobrą opinią, mają nienaganne obyczaje, wypróbowane cnoty, jak również inne przymioty fizyczne i psychiczne, odpowiadające przyjmowanemu święceniowi”⁵⁰. Ponadto kandydat nie może być związany nieprawidłowością lub przeszkodą do przyjęcia święceń, o których mowa w kan. 1041 i 1042⁵¹. Ważną rolę przy wykrywaniu wszelkich przeszkód i nieprawidłowości spełniają wszelkiego rodzaju rozmowy z przełożonymi w czasie formacji seminaryjnej, czy też różnego rodzaju konsultacje bezpośrednio przed dopuszczeniem do święceń. Na ich podstawie przełożeni powinni osiągnąć pewność moralną co do zdatności kandydata do święceń. Konsultowani powinni być przede wszystkim członkowie wspólnoty seminaryjnej, wychowawcy, prowadzący zajęcia dydak-

⁴⁸ Por. kan. 1035 §1. Prawodawca w kan. 1035 §2 nakazuje zachowanie sześciomiesięcznego odstępu między akolitem a diakonatem.

⁴⁹ Por. kan. 1036 i kan. 277 §1.

⁵⁰ Por. kan. 1029.

⁵¹ W formacji kandydatów powinno się przywiązać dużą wagę do wyjaśniania tychże nieprawidłowości i przeszkód. Przypominają o tym dwa listy okólne Kongregacji Wychowania Katolickiego [List okólny z 27 lipca 1992 roku (Prot. N. 1560/90/18), skierowany do papieskich przedstawicieli oraz List okólny z 2 lutego 1999 (Prot. N. 1560/90/33), adresowany do ordynariuszy]. Celem tych wyjaśnień jest przede wszystkim wykrzywie w odpowiednim czasie ewentualnych nieprawidłowości lub przeszkód i powzięcie stosownych działań.

tyczne, a także w myśl kan. 1043 wierni parafii pochodzenia kandydata, którzy mają obowiązek powiadomić proboszcza o ewentualnych przeszkodach do święceń⁵².

Przed dopuszczeniem do święceń należy złożyć następujące dokumenty⁵³: pisemną prośbę kandydata o dopuszczenie do święceń wraz ze stosownymi oświadczeniami, o których mowa w kan. 1036; zaświadczenie o studiach należycie odbytych⁵⁴; przed przystąpieniem do diakonatu świadectwo chrztu i bierzmowania oraz przyjęcia posług; zaświadczenie o przyjęciu diakonatu w przypadku przystępowania do prezbiteratu. Ponadto rektor seminarium lub przełożony domu formacji jest zobowiązany wydać zaświadczenie na temat posiadanych przez kandydata wymaganych przymiotów do święceń⁵⁵. W dokumentacji przed przyjęciem święceń nie może zabraknąć zaświadczenia o stanie zdrowia fizycznego i psychicznego⁵⁶.

Kandydat, po dopuszczeniu przez przełożonego wyższego zgodnie z prawem własnym instytutu, przyjmuje święcenia od biskupa, któremu udzielono dymisoriów zgodnie z prawem⁵⁷. Kandydat przeznaczony do prezbiteratu w momencie przyjęcia święceń diakonatu powinien mieć ukończony dwudziesty trzeci rok życia, natomiast diakon w momencie przyjęcia prezbiteratu – dwudziesty piąty rok. Ponadto między święceniami diakonatu a prezbiteratu należy zachować sześciomiesięczny odstępowanie⁵⁸. O fakcie udzielenia święceń diakonatu i prezbiteratu kompetentny przełożony wyższy jest zobowiązany poinformować parafię chrztu, aby dokonać adnotacji o ich przyjęciu⁵⁹.

⁵² Por. kan. 1051, 2.

⁵³ Por. kan. 1050.

⁵⁴ Por. kan. 1032.

⁵⁵ Por. kan. 1051, 1.

⁵⁶ Por. tamże.

⁵⁷ Por. kan. 1019 §1. Dymisoria mogą wystawić jedynie wyżsi przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim albo kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim. Natomiast w przypadku pozostałych instytutów lub stowarzyszeń dymisoria są udzielane zgodnie z prawem obowiązującym duchownych diecezjalnych. Por. kan. 1019 §2.

⁵⁸ Por. kan. 1031 §1.

⁵⁹ Por. kan. 1054.

Formacja ciągła

Formacja zakonna nie kończy się nigdy. Przemiany w świecie i Kościele, w nauce i teologii wymagają od każdego zakonnika i każdej wspólnoty nieustannego kształcenia się i duchowego wzrastania przez całe życie. Odpowiedzialni za ten etap niekończącej się formacji są zarówno sam zakonnik, jak i przełożeni, którzy zgodnie z kan. 661 powinni umożliwić jej realizację według wskazań prawa własnego.

Zakończenie

Podstawowymi etapami formacji zakonnej są: postulat, nowicjat, okres po złożeniu ślubów czasowych i po złożeniu ślubów wieczystych aż do śmierci. Wszystkie etapy są jednakowo ważne. Specyficzna jest także formacja osób zakonnych przygotowujących się do przyjęcia święceń diakonatu i prezbiteratu. Pierwszym etapem formacji początkowej jest postulat. Przebiega on według prawa własnego instytutu. Natomiast nowicjat jest okresem intensywniejszej formacji. Jego zasady są ściśle regulowane przez KPK/83. Jeżeli po upływie okresu nowicjatu kompetentny przełożony uzna nowicjusza za zdatego i on sam pragnie kontynuować życie w instytucie, zostaje wówczas dopuszczony do profesji czasowej. Natomiast śluby wieczyste mogą być złożone nie wcześniej niż po trzech latach od ślubów czasowych. Zazwyczaj po nowicjacie i złożeniu profesji czasowej kandydaci kontynuują formację do przyjęcia święceń m.in. przez odbycie studiów filozoficzno-teologicznych, pozostali profesji zaś odbywają swą formację początkową zgodnie z wytycznymi prawa własnego instytutów. Formacja ta w różnych instytutach ma zarówno cechy wspólne, jak i różnice, wynikające z charyzmatów konkretnych zgromadzeń i zakonów. Różnice wynikają również z rodzajów instytutów (żeńskie, męskie, kleryckie, laickie).

W momencie złożenia profesji wieczystej formacja zakonnika się nie kończy. Po ślubach wieczystych rozpoczyna się tzw. formacja ciągła, która trwa aż do śmierci. Formacja ciągła to droga całego życia, zarówno osobistego, jak i wspólnotowego. W czasie tej drogi przymioty osobiste zakonnika, świadectwo ewangeliczne i umacnianie się w powołaniu podlegają nieustannemu rozwojowi według charyzmatu i misji jego instytutu.

Formation in the light of Codex Iuris Canonici (1983)

Summary

The main stages of a religious formation are: a postulate, a novitiate, a period of time after the temporal vows and after the perpetual vows until death. All stages are equally important. The formation of members of Religious Orders preparing to receive Holy Orders also is specific. The first stage of initial formation is a postulate. It takes its course under the proper law of a Institute. The novitiate is a period of a more intense formation. Its rules are strictly regulated by common law. If after a period of novitiate a competent superior recognizes a novice as suitable for, and he himself wishes to continue his life at the institute, he is admitted to temporal profession. Perpetual vows may be made no earlier than after three years of temporal vows. Usually, after the novitiate and temporal profession the candidates continue their formation in preparation to the Holy Orders including the completion of philosophical and theological studies, while others professed held their initial formation in accordance with the guidelines of the proper law of their own Institute. This period of formation in different institutes have common features as well as differences, arising from the charisms of specific congregations and religious orders. Differences also arise from the types of institutes (female, male, clerical, secular).

At the time of perpetual profession, the formation of a religious does not end... After perpetual vows begins ongoing formation that lasts... until death. The Ongoing Formation is the way of the whole life, of both personal and communal. During this time personal qualities, evangelical witness and strengthening in the vocation shall be the subject of a continued development, according to the charism and mission of ones own Institute.

Ks. dr Marek Stokłosa, sercanin; adiunkt w Katedrze Prawa o Sakramentach na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie; wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Misyjnym Księży Sercanów w Stadnickach; sekretarz redakcji kwartalnika „Prawo Kanoniczne”; członek Stowarzyszenia Kanonistów Polskich i Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo.

e-mail: mstoklosa@scj.pl